

Творчість Березовського була вагомим внеском у розвиток хорової музики «а капела». Спираючись на давні традиції українського хорового співу, він створив свій стиль, який виділявся глибокою виразністю, багатоплановістю змісту, вимагав блискучої вокальної майстерності. Із творів 60-х років, що збереглися, один з найкращих — духовний концерт «Не отвержи меня во время старости». Цей концерт сприймався як зразок високого мистецтва ще за життя композитора. Безперечно, що й на сьогодні він неперевершений взірець духовної класики.

Музичними засобами композитор створює монументальний твір, що розкриває багатобарвний світ емоцій людини, яка пізнала всю глибину горя і розчарувань.

...У травні 1769 р, Максим Березовський був направлений для вдосконалення професійної майстерності в Італау, де навчався у видатного теоретика і педагога Д. Мартіні. Через два роки, дещо пізніше від В. А. Моцарта, Максим Березовський разом з чехом Йозефом Мисливечиком склали іспити на звання академіків Болонської філармонічної академії. Кінець 1773 — початок 1774 року, в Італії з триумфом проходить опера М. Березовського «Демофонт». Вона вигідно вирізнялася на тлі інших музичних драм своєю надзвичайною милозвучністю, відповідністю музики текстів, оригінальністю мелодій. Арії з «Демофонта» насистували старі і малі італійці, успіх Березовського був неймовірним... А невдовзі він одержує наказ їхати до Петербурга.

Друзі, земляки (граф Розумовський) не радили йому повертатись у Росію, де господарювали фаворити та блазні Катерини II. І справді, молодому, талановитому академіку дуже швидко довелося пересвідчитися у фальшивості і жорстокості придворних вельмож. Ось як пише про це І. Е. Андрієвський: «Петербург кишел в то время массою пришлых и зачастую бездарных любимцев, составлявших, однако, тесно сплоченную между собой клику, относившуюся не только с ревнивым, мелочным подозрением к каждому истинному таланту, но и старавшуюся удалить или уничтожить всякого опасного соперника, который мог стать ей поперек пути». Максим Березовський, безперечно, був таким суперником. У невизнанні і нужді пішов він із життя у своїх 32 роки, про що свідчить записка на ім'я скарбника дирекції імператорських театрів П. Ланга:

Господину Лангу.

Композитор Максим Березовский умер сего месяца 24 дня; заслуженное им жалованье следовало б по сей день и выдать, но как по смерти его ничего не осталось, и погresti тело нечем, то извольте, ваше высокоблагородие, выдать по 1-е число мая его жалованье придворному певчому Якову Тимченку, записав в расход с распискою.

Иван Елагин

Марта 25 дня 1777 г.

Записка ця — поки що єдиний (справжній) документ, в якому говориться про смерть Березовського. У ній нічого не сказано про причину смерті. Тому постає питання, чому більшість авторів публікацій іде за неправдивими фактами біографії композитора, яку написав Болховітінов (митрополит Євгеній) через 28 років після смерті митця? До того ж у цьому описі життя нема ні імені, ні по батькові, ні місця і часу народження композитора. Неправильно вказано місце його служби. Довір'я цей твір Болховітінова не заслуговує.

У біографії композитора багато загадкового і незрозумілого, Знищена недописана опера «Запорозжці», втрачена партитура знаменитої опери «Демофонт», залишилось тільки чотири арії. Відомо, що до кінця життя за ним стежили якісь таємничі особи. Тому біографія потребує нового висвітлення, а його ім'я — увіковічення поряд з іменами А. Веделя, Д. Бортнянського, М. Лисенка.

Микола ГУРЕЦЬ.

„МІЙ ЯКОВЕ ДОБРИЙ!..“

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове добрий!
Не за Україну,
А за її ката довелося пропить
Кров добру, не чорну.

Т. ШЕВЧЕНКО.

Вже винесені в епіграф рядки з поеми Т. Г. Шевченка «Кавказ» красномовно засвідчують, що одним з найближчих друзів і однодумців великого народного співця був не, хто інший, як ніжинський вихованець, уродженець с. Линовиці, що на Прилуччині, письменник, український художник-аматор Яків Петрович Бальмен (1813—1845 рр.).

Дослідники з'ясували: рід Бальменів шотландський. Але, перебравшись до Франції, предки Якова згодом як емігранти поселились на Україні, в тій же згаданій вище Линовиці в кінці XVIII ст., де ще й досі зберігаються залишки колишнього їхнього маєтку.

Карл Бальмен служив у російській армії і загинув у Бородинській битві. Його брат, беручи участь у війні 1812 року, через деякий час був призначений російським комісаром при засланому на острів святої Єлени Наполеоні.

А Яків народився в сім'ї третього брата — графа Петра Антоновича.

Отже, в Линовиці майбутній художник ріс. Звідти пішов у життя.

Вступивши в 1830 році в Ніжинську гімназію вищих наук, за два роки він успішно її закінчив, бо мав неабиякий хист учитися, пізнавати, оволодівати знаннями. За це не раз відзначався, одержуючи похвальні листи.

З викладачів, мабуть, чи не найбільшою повагою користувався в нього К. С. Павлов — художник, вихованець Петербурзької Академії мистецтв.

Саме в Ніжині Якова захоплюють революційні ідеї декабристів. А знайомство з творчістю Т. Г. Шевченка спонукає до глибокого вивчення історії України.

Уже в юнацькі роки, продовжуючи літературні традиції ніжинських вихованців, Бальмен пише ряд повістей, в тім числі й багато в чому автобіографічну під назвою «Самогубець» (1834). Її герой Володимир Бронський стає жертвою жорстокої тогочасної дійсності. А прототипом багатой родички Бронського є, безумовно, власниця с. Мойсівки на Полтавщині Т. Г. Волховська, яка зруйнувала особисте щастя Бальмена та С. Г. Вишневої.

З Т. Г. Шевченком Яків уперше познайомився в тій же Мойсівці, куди під час подорожі по Україні завітав поет 29 червня 1843 року.

Шевченку одразу ж сподобався молодий енергійний офіцер, що служив ад'ютантом у генерала Лідерса. Жартома офіцера називали Дибайлом, перефразовуючи на український лад його французьке прізвище де-Бальмен.

Яків був добре вихованою людиною, цікавим оповідачем. Весь вечір розповідав поетові про свої враження від поїздки в Крим. Але при цьому зауважував:

— Мені завжди легше вилити свої враження, настрої в малюнку, ніж на словах. Коли я слухав ваші твори, у мене рука тяглася ілюструвати їх. І я це зроблю колись.

Свого слова Яків дотримав.

Разом з відомим художником М. Башиліовим він у 1844 році ілюстрував рукописну збірку віршів Т. Г. Шевченка, яку переслав на збереження в м. Березову Рудку Віктору Закревському.

З цим художником Бальмена єднали тісні родинні стосунки, адже мати Якова походила з сенаторської сім'ї Башіліових.

Вірші в збірці були написані латино-польською транскрипцією, оскільки обидва художники вважали за необхідне поширювати їх і серед інших слов'янських народів.

Грунтовне пояснення цьому знаходимо в супроводжувальному листі Я. П. Бальмена, датованому 20 липня 1844 року.

Звертаючись до В. Закревського, Яків Петрович пише:

«Надсилаю тобі, любий Вікторе, плоди нашої праці, — моєї та Михайла Башіліова. Всі головні творіння Тараса з віньєтками. Вони написані латинськими літерами для того, щоб у разі фантазії Тараса видати це за кордоном, усі могли б читати, — особливо поляки.

Це тобі не подарунок, а тільки надсилається для збереження, на випадок приїзду самого Тараса, кому ця праця присвячена, і робити з нею він зможе, що йому заманеться.

Збережи ж його з належною дбайливістю: саме тебе я обираю, як людину, що відчуває і розуміє зміст багатьох віньєток без витлумачення. Покладаюсь на тебе, як на кам'яну гору...».

До згаданої збірки було переписано твори з «Кобзаря» 1840 року, а крім них, поеми «Гайдамаки» та «Гамалія». На перший погляд, тексти ніби копіювали поезії друкованих видань. Насправді ж переписувачі подавали їх, відновлюючи викинуті цензурою рядки.

Останні 25 сторінок художники залишили чистими, сподіваючись поповнити збірку новими віршами.

Пропагуючи творчість Великого Кобзаря, Я. П. Бальмен брав також участь у розповсюдженні Шевченкового видання «Живописной України». Йому ж належить одна з ілюстрацій, на якій зображено Тараса Григоровича в колі гайдамаків. А за-

галом ним виконано близько 40 ілюстрацій (заставок, кінцівок і заголовних літер) до згаданої рукописної збірки.

Подорожуючи по Україні, Т. Г. Шевченко в січні 1844 р. відвідав Я. П. Бальмена в Линовиці. Там у парку над ставком і досі зберігається камінь, на якому, за переказами, любив сидіти поет, слухаючи розповіді свого доброго друга.

На жаль, ця зустріч Тараса з Яковом виявилась останньою.

26 липня 1845 року Я. П. Бальмен під час походу царського війська проти черкесів загинув. Так сталося, що після бою тіла його не знайшли. Знайшлась тільки сумка з малюнками, що розкривали кавказькі події.

Довідавшись про це, Шевченко тут же написав перші рядки своєї поеми «Кавказ» (1845):

**За горами гори хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі...**

Всього кілька разів зустрічався поет з Я. П. Бальменом. Але їх дружба стала незгасною. Про те, що були вони дійсно друзями, говорить, до речі, й зворушлива присвята поеми: **«Искреннему моему Якову де Бальмену»**.

Віталій ПРИГОРОВСЬКИЙ.

